

MENTAL-UNDERSØGELSEN SKAL AFSLØRE,  
OM EN SIGTET ER SINDSSYG:

# DET PSYKOLOGISKE SERVICE-EFTERSYN

Trænede øjne følger med i alt, hvad han foretager sig. Samtaler, psykologiske prøver og medicinske undersøgelser afløser hinanden, mens den sigtedes livsforløb kortlægges. Alt sammen med ét klart mål. Mentalundersøgelsen skal give retten svar på, om han var sindssyg, da han begik sin forbrydelse.

**F**orbrydelsen var en af dem, der fik aviserne til at finde de helt store overskrifter frem. Og tragisk var det: En ung far gik amok, fordi hans datter på bare to måneder en nat blev ved med at græde. I blind vrede tildelte han pigen en byge af slag. Så mange, at hun få dage senere døde af de kvæstelser, hun havde overalt på kroppen.

Faderen har tilstået, at han slog. Så egentlig er forbrydelsen fuldt opklaret. Men nu vil retten gerne vide, om faderen var sindssyg i gemingsøjeblikket. Derfor besluttes det at mentalundersøge ham – og dermed sættes et stort apparat i sving.

Det er dommeren, der beslutter, om der skal foretages en mentalundersøgelse, men ofte sker det efter anmodning fra forsvareren eller anklageren.

Den, der skal undersøges, er som regel fængslet, mens undersøgelsen foregår. I mange tilfælde køres han dagligt til undersøgelse på en specialafdeling på et psykiatrisk hospital. I andre tilfælde er den sigtede indlagt på hospitalet, mens undersøgelsen står på.

## Den sigtede er ikke alene et øjeblik

Selve undersøgelsen står et specialuddannet hold af psykiatere, psykologer og plejere for, og i de følgende uger vil de konstant overvåge den sigtede. Ingen steder tades han i fred, og hver dag udveksler personalet oplysninger om selv de mindste detaljer i hans gøren og laden.

I Danmark besluttes det mellem 500 og 600 gange om året at gennemføre en mentalundersøgelse, og i gennemsnit varer

undersøgelsen seks uger. Hovedformålet er at give retten et klart svar på, om forbryderen var sindssyg i gemingsøjeblikket. Hvis svaret er ja, skal det fremgå af undersøgelsesrapporten, hvilken sindssygdom han lider af.

I sagen med den unge far lod konklusionen i øvrigt, at han ikke var sindssyg, men at han led af angstneuroser og ikke kunne udfylde forældrerollen. Vurderin-

lfølge psykiaterne er det så godt som umuligt at blufte sig igennem en mentalundersøgelse

gen har stor betydning for retten, for var den sigtede sindssyg, vil han oftest blive fritaget for straf og i stedet blive idømt en såkaldt behandlingsdom – det vil sige, at den sigtede er tvunget til at følge en bestemt behandling.

Før psykiaterne er det rent hådværk at finde frem til, om den sigtede lider af en sygdom i sindet. Flere hundrede sindssygdomme er i dag beskrevet så godt, at der kan sættes navn på dem. De mest udbredte er skizofreni, manio-depressive sygdomme og sindssygdomme, som er udløst af misbrug af forskellige rusmidler.

Skizofreni viser sig at være den diagnose, psykiaterne hyppigst når frem til, hvis de konkluderer, at en forbryder var sindssyg i gemingsøjeblikket. Skizofreni

er en sygdom, som udvikler sig langsomt, ofte hos folk, der er indadvendte og har haft kontaktproblemer siden barndommen. Den skizofrene er plaget af angst og tankeforstyrrelser og føler sig ofte forfulgt – det kan for eksempel være af stemmer eller af fremmede magter.

## Griber til vold mod indbildte forfølgere

Den skizofrene bevarer som regel sin intelligens, men truslerne fra de indbildte forfølgere kan opleves som så påtrængende, at den skizofrene griber til vold for at forsvare sig.

Ny forskning peger på, at skizofrene, set i forhold til normale, mangler 40 procent af hjernecellerne i en bestemt del af hjernen. Sygdommen er kronisk, men kan behandles med samtale-terapi og medicin. Medicinen kan som regel dæmpe hallucinationerne og vrangforestillingerne og desuden gøre patienten mere modtagelig for samtale-terapien. Ofte giver behandlingen så gode resultater, at patienten kan få en næsten normal tilværelse.

Manio-depressive mennesker præges af perioder med sygelig opstemthed og overaktivitet, vekslede med passiv nedtrykthed. Depression og mani hører til blandt det, der kaldes psykoser, og det psykotiske menneskes opfattelse af virkeligheden stemmer ikke overens med omverdenens. Det viser sig typisk i form af vrangforestillinger – psykotiske mennesker har mistet evnen til at skelne mellem virkelighed og den indre forestillingsverden. Under en depression præges den manio-depressive af hæmmede følelser, min-



UNDER KONSTANT OVERVÅGNING. En vigtig del af mentalundersøgelsen er observationer af den sigtedes generelle adfærd. Alt lige fra spise- og toiletvaner til måden at kontakte andre på registreres af det specielt uddannede personale.

dreværd, komplekser og skyldfølelser. Under en mani er den manio-depressive til gengæld meget aktiv, hurtig og overfladisk i sine tanker og undertiden aggressiv. Manio-depressive kan behandles med medicin og elektrochok.

## Småforbrydere kan også blive mentalundersøgt

Selv for en trænet psykiater kan det være svært at afgøre, om den sigtede var sindssyg i selve gemingsøjeblikket, ikke mindst, hvis den sigtede ikke længere viser tegn på sindssyge.

Der findes eksempler på, at en forsvarer for en sigtet har fastholdt, at hans klient var sindssyg i blot en time. I dette tilfælde blev påstanden dog underkendt af psykiateren, for der findes ingen kendt sindssygdom af så kort varighed.

Mentalundersøgelser forbindes ofte med meget grove forbrydelser, såsom brandsiftelse, drab og voldtægt. Men det er kun en del af sandheden, for det sker jævnligt, at en mentalundersøgelse sættes i værk, selv om forbrydelsen er mindre dramatisk. Det kan fx være tilfældet, hvis forbrydelsen er helt atypisk i forhold til den sigtedes normale adfærd – måske drejer det sig om en usædvanlig ung forbryder eller omvendt: En ældre mand, der pludselig begynder at stjæle med arme og ben, uden at han nogensinde tidligere har været på kant med loven.

## Hver dag samles alle personalets observationer

Det personale, der foretager mentalundersøgelser, har to vigtige værktøjer: deres øjne og deres erfaring. Alle, der arbejder med mentalundersøgelser, har en grundig uddannelse og er specielt oplært til at følge og vurdere andre mennesker.

Og det, der bliver indlagt til en mentalundersøgelse, bliver vitterligt nøje observeret. Der bliver blandt andet lagt mærke til, hvordan han spiser, om han omgås andre, hvordan han taler, hvordan han kontakter personalet, om han overholder aftaler, om han går påfaldende meget i bad, om han lytter efter skjulte mikrofoner i hjemmene, og hvordan hans dagsrytme er.

Hvis den pågældende får medicin, ønsker personalet som regel en periode, hvor de kan vurdere, hvordan den sigtede opfører sig uden medicin.

På et dagligt møde bliver alle observationer fra det forgangne døgn fremlagt. En psykiater – altså en læge med en tiltægsuddannelse i psykiske sygdomme – har ansvaret for den endelige undersøgelsesrapport. Som en ekstra sikkerhed skal en mentalundersøgelse altid foretages Rets-

fortsættes ►

► fortsat

lægerådet, hvor garvede psykiatere læser den kritisk. Dels for at vurdere, om undersøgelsen er foregået efter reglerne, dels for at tjekke, om konklusionen er formuleret så klart, som retten ønsker.

### Psykologiske prøver vejer tungt

Men mentalundersøgelsen består også af andet end systematiske observationer. Undervejs har en psykiater timelange samtaler med den sigtede, ligesom en psykolog foretager forskellige former for test, deriblandt de såkaldte Rorschach-prøver og TAT-testen, hvor den sigtede skal fortælle om sine tanker, når han ser bestemte mønstre og tegninger.

Resultatet af en sådan psykologisk test kan lyde sådan:

"Observanten skal ud fra de psykologiske prøver opfattes om jævnt velbevaget, og han er intellektuelt veltungerende. Der er såvel i samtalsituationen som i de psykologiske prøver set tegn på en så udtalt emotionsfærdighed, at man må få mistanke om, at observanten er skizofren (det vil sige lidende af spaltningssindssygdom). Man har videre set tegn på en forment afvigende tænkning og på et privatpræget omvendt ikke egentligt autistisk tankeindhold, ligesom man får indtryk af en ikke fuldgod impulskontrol. Et latent paranoidt beredskab synes endnu ikke at slå igennem i et omfang, så realitetstestningen bliver egentlig svigtende, og alt i alt vil man derfor mene, at der er tale om en skizofren i initialfasen."

Eksemplet her er hentet fra en sag, hvor en ung mand var sigtet for flere tyverier og en enkelt ildspåsættelse. Den psykologiske test kom i dette tilfælde til at veje tungt. Selv om der ikke i de andre dele af mentalundersøgelsen blev fundet tegn på, at den unge mand havde en psykisk sygdom, blev den samlede indstilling til retten, at den sigtede skulle have en behandlingsdom, hvis han blev fundet skyldig.

### Sindslidelser kan have fysiske årsager

Ud over de psykologiske prøver, samtalerne og observationerne indeholder mentalundersøgelsen også medicinske undersøgelser. Undertiden ved hjælp af det, der kaldes en CT-skanning. Det er en skanningsmetode, som er specielt velegnet til at give tværnsnitbilleder af hjernen.

CT-skanning kan i nogle tilfælde påvise abnorme anatomiske og funktionelle forhold i hjernen hos skizofrene patienter. Desuden kan skanningen afsløre lidelser som hjernesvulster og hjernebetændelse. Det er kendt, at disse lidelser kan give ski-

## DEN SIGTEDE SKAL TOLKE 10 BLÆKKLATTER

Rorschach-prøven indgår i den psykologiske del af mentalundersøgelsen. Prøven består i at vise den sigtede 10 plancher. De er lavet ved at folde et stykke papir om en blækklat, så et symmetrisk mønster opstår. Fem plancher er i sort tusch, to er i sort og rød, og tre er mangefarvede.

Den sigtede skal fortælle om, hvad han mener, mønstrene kunne forestille, og senere uddybe hvorfor. Om det fx var formerne eller farverne, han hæftede sig ved. Der findes ingen rigtige eller forkerte svar. Rorschach-prøven kan både fortælle psykologen om den sigtedes intellektuelle ressourcer og om følelsesmæssige faktorer som aggression, seksualitet eller skyldfølelse. Selve adfærden under prøven kan også give psykologen oplysninger.

Rorschach-prøven har været brugt i 40 år, men er blevet kritiseret for, at psykologen ubevidst kan komme til at styre patientens tanker i retning af, hvordan psykologen selv opfatter de 10 plancher.



**DEN AFSLØRENDE BLÆKKLAT**  
Den sigtedes associationer over ti blækklatter som denne fortæller psykologen om både intelligens og følelsesliv.

zofrenilignende symptomer. En anden medicinsk undersøgelse, som foretages hyppigere end CT-skanningen, er den såkaldte EEG-undersøgelse. Den kan påvise, om de elektriske svingninger i patientens hjerne afviger fra det normale.

Mange alvorlige sindslidelser menes at have en fysisk årsag, og teoretisk set kan sindssygdommen måske aflæses i generne. Men endnu bruges genetiske undersøgelser kun yderst sjældent i forbindelse med mentalundersøgelser. Til gengæld

undersøges det, om der i den sigtedes familie opræder eller har oprådt sindssygdomme.

Arvelige forhold kan nemlig have betydning for nogle sindslidelser. For eksempel viser undersøgelser, at forældre, søskende og børn til skizofrene har 10 procent forhøjet risiko for selv at udvikle sygdommen. Det skal dog understreges, at skizofreni ikke kan forklares udelukkende ud fra genetiske forhold.

Den sigtedes pårørende inddrages også i mentalundersøgelsen på andre måder. Ved hjælp af samtaler med familiemedlemmer, venner, arbejdskolleger og overordnede indhentes en lang række oplysninger, som efterhånden kan stykkes sammen til et samlet og ret detaljeret billede af den sigtedes livsforløb.

### Skuespillerne har ikke mange chancer

Psykiaternes erfaring er, at kun få finder mentalundersøgelsen ubehagelig. Næsten alle samarbejder villigt med personalet. Det forekommer endda, at den sigtede selv beder om at blive mentalundersøgt, ligesom der – ved mindre alvorlige forbrydelser – kan foretages en ambulans mentalundersøgelse. Med andre ord: En undersøgelse, hvor den sigtede fortsat har sin frihed, men frivilligt møder op for at blive undersøgt.

Folk, der blot foregiver at lide af en sindssygdom, skal naturligvis afsløres. Og disse simulanter kan give selv eksperteme grå hår, for en sigtet kan have alt at vinde og intet at tabe. Har han held til at overbevise psykiateren om, at han var sindssyg, da han begik forbrydelsen, kan han måske undgå mange års fængsel.

Men simulanter har ikke let spil. Mange er ganske vist dygtige til at lære sig alle de symptomer, der kendetegner en bestemt sindssygdom, men det er ikke nok. Faktisk mener psykiaterne, at det er så godt som umuligt at blufte sig igennem en mentalundersøgelse. Fordi det dels vil kræve et overordentligt veidviklet talent for skuespil, dels en næsten ovennænskelig udholdenhed, når undersøgelsen strækker sig over adskillige uger. Endelig følges den sigtede af mange forskellige personer, og det gør ikke spillet lettere. Man kan nok lære vrangforestillinger udenad, men det er ulige sværere at leve med en foregiven sygdom.

### Det er svært at forudsige farlighed

Når en mentalundersøgelse fastslår, at en sigtet er psykisk syg, bliver psykiaterne ofte bedt om at forudsige, om den sigtede vil begå nye, farlige forbrydelser. Nogle

psykiatere mener, at den opgave er så godt som umulig, mens andre mener, at en erfaren psykiater faktisk har et fagligt grundlag, der gør ham eller hende i stand til at levere en rimelig sikker prognose – i hvert fald, når det drejer sig om visse former for sindssyge.

Et eksempel: En psykotisk forbryder mener at høre stemmer, der befaler ham at opsoge alle rødhårede mennesker og slå dem ihjel med en økse. Hvor stor er faren for, at han gør alvor af sine trusler? Det vil retten gerne vide. Med sit kendskab til psykoser kan psykiateren i dette tilfælde svare, at risikoen er meget lille. Hvis den dømte vel at mærke tager sin medicin – for medicinen fjerner stemmerne og dermed det, der opleves som en trussel.

At en mentalundersøgelse varer så længe, skyldes ikke mindst, at der ikke må ske fejl. Konklusionen skal være fuldstændig sikker, for den følges i det store og hele altid af retten. Dermed kan psykiaternes ord få afgørende betydning for udfaldet –



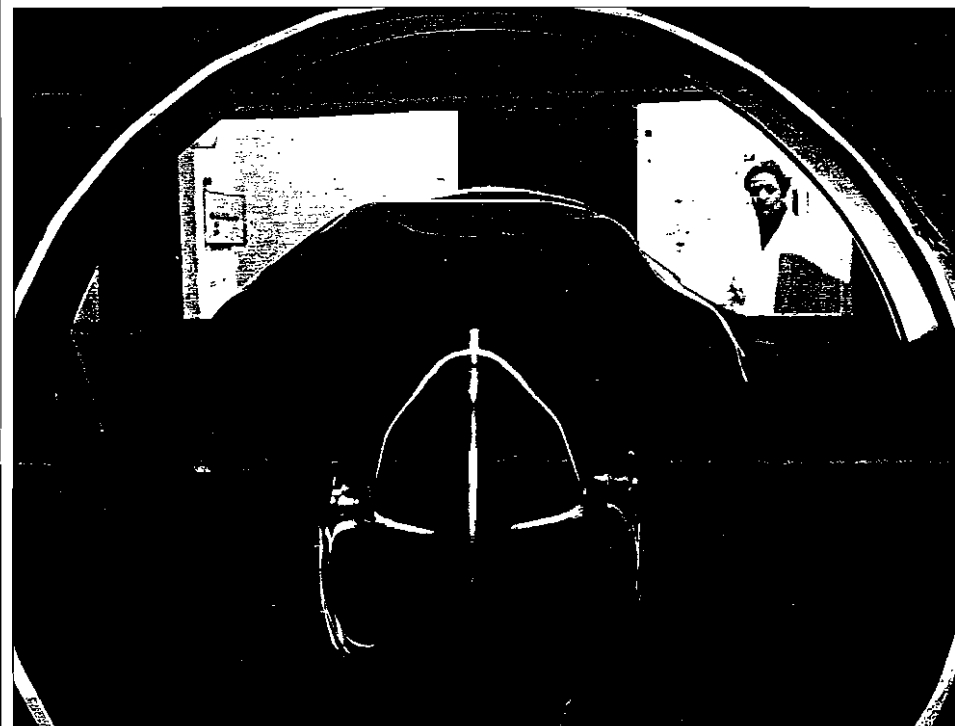
**TJEK FOR UNORMALE BØLGER**  
EEG-testen bruges ofte i mentalundersøgelser. Testen viser, om den sigtedes hjernebølger afviger fra det normale.

og en forkert vending kan sende en person, der i virkeligheden er sindssyg, bag tremmer i mange år.

I Danmark betragtes den ansvarlige psykiater som en neutral ekspert, og han er ikke til stede under selve retssagen. Men i andre lande sker det jævnligt, at psykiateren vidner i sagen. I USA er det tilmed ikke ualmindeligt, at forsvarer og anklager hyrer hver sin psykiater.

### Sindssyge har altid fået særbehandling

Det, at der tages særlige hensyn til forbrydere, som er sindssyge i gerningsøjeblikket, er ikke nyt. I næsten alle retssamfund har der været særegne regler for sindssyge. I mange kulturer har holdningen tilmed været, at sindssygdom er straf nok i sig selv. Det fremgik for eksempel af romerretten for 2000 år siden, men også fra retsplejen i oldtidens Indien og Egypten kendes der særegne regler, der kunne fritage sindssyge for almindelig straf. □



**TVÆRSNIT AF HJERNEN.** CT-skanning af hjernen kan være en del af mentalundersøgelsen. Psykiske sygdomme skyldes undertiden fysiske abnormiteter i hjernen, ligesom fx en hjernesvulst kan medføre symptomer, der minder meget om skizofreni.